

Галина ПАЛИЦЯ,

orcid.org/0000-0002-6817-5232

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри германських мов та перекладознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *gpalytsya73@gmail.com*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВЧИТЕЛЬ» У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЦИТАТАХ ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ

Німецькомовні цитати відомих людей, що містять концепт «учитель», презентують особливості концептуалізації особи за професійною ознакою представниками різних етнічних спільнот. Концепт «учитель», на відміну від відповідного поняття, об'єктивує не лише особу в аспекті її професійної діяльності, але й цілу низку образів, асоціацій, оцінок, висновків тощо, які склалися щодо представника цієї професії впродовж століть. Досліджуваний концепт має велике інтерпретаційне поле, презентоване прислів'ями, приказками, афоризмами, цитатами, крилатими висловами, різножанровими текстами тощо, в яких він набуває специфічну репрезентацію, обумовлену законом жанру.

Метою статті є характеристика компонентів інтерпретаційного поля концепту «вчитель» на матеріалі німецькомовних цитат, що належать відомих людям.

Інтерпретаційне поле концепту «вчитель» презентоване двома групами ознак: особистісні й професійні риси вчителя. На матеріалі цитат спостерігається поєднання окремих концептуальних ознак, внаслідок чого відбувається модифікація й уточнення їхнього змісту. Група ознак «особистісні риси вчителя» на матеріалі цитат формують такі концептуальні ознаки: «пильність», «послідовність», «акуратність», «справедливість», «любов» і «гарний настрій». Концептуальна ознака «терпіння» в цитатах вербалізується через поєднання з концептуальною ознакою «твердість характеру»; «серйозність» розглядається крізь призму сприйняття дитини; «цілеспрямованість» містить такі додаткові ознаки, як «спосіб» і «результат». Концептуальна ознака «любов до книги» розкриває не лише любов до читання, але й уміння захопити прочитаним дітею. Група ознак «професійні риси вчителя» інтерпретується через різного роду вміння, а саме: «доступно пояснити», «зацікавити», «розвивати самостійність мислення», «наочно пояснювати», «взаємодіяти». Деякі цитати акцентують увагу на вадах і зловживаннях з боку вчителя, тому інтерпретація відповідних концептуальних ознак відбувається в негативній площині.

Ключові слова: вербалізація, концепт «учитель», цитата, концептуальна ознака, інтерпретаційне поле.

Halyna PALYTSYA,

orcid.org/0000-0002-6817-5232

Candidate of Philology, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Germanic Languages and Translation Studies

of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *gpalytsya73@gmail.com*

VERBALISATION OF THE CONCEPT “TEACHER” IN GERMAN-LANGUAGE QUOTES BY FAMOUS PEOPLE

German-language quotes of famous people which contain the concept “teacher”, present the features of conceptualization of a person on a professional basis by representatives of different ethnic communities. The concept “teacher”, unlike the corresponding notion, objectifies not only a person in the aspect of their professional activity, but also a whole range of images, associations, assessments, conclusions, etc., which have developed regarding a representative of this profession over the centuries. The studied concept has an extensive interpretative field presented by proverbs, sayings, aphorisms, quotes, catchphrases, mixed-genre texts, etc., in which it receives a specific representation stipulated by the law of the genre.

The purpose of the article is to characterize the components of the interpretative field of the concept “teacher” on the material of German-speaking quotations belonging to famous people.

The interpretative field of the concept “teacher” is presented by two groups of characteristics: the teacher’s personal and professional traits. On the basis of the quotations combinations of some conceptual features can be observed, resulting in a modification and clarification of their content. The group of attributes “personality traits of the teacher” on the material of quotations form the following conceptual features: “vigilance”, “consistency”, “precision”, “justice”, “love” and “good mood”. The conceptual feature “patience” in quotations is verbalized through a combination with

the conceptual feature “firmness of character”; “seriousness” is seen through the prism of perception of the child; “purposefulness” includes such additional features as “way” and “result”; “love to the book” reveals not only the love to reading, but also the ability to capture children by read material. The group of attributes “teacher’s professional traits” are interpreted by different kinds of skills, namely: “to explain accessibly”, “to interest”, “to develop independence of thinking”, “to explain clearly”, “to interact”. Some quotes focus on the disadvantages and abuses of the teacher, so the interpretation of these conceptual features is in the negative plane.

Key words: verbalization, concept “teacher”, quote, conceptual feature, interpretative field.

Постановка проблеми. У суспільній свідомості вчитель є ключовою фігурою в процесі організації різних видів діяльності учнів і педагогічного спілкування, тому до нього суспільство завжди висуває високі вимоги в аспекті особистісних якостей, професійних характеристик, зовнішнього вигляду, поведінки тощо. Вчитель пропагує цінності суспільства, відображає дух часу, у зв’язку з чим образ учителя в суспільній свідомості невинно еволюціонує. Раніше вчителі асоціювалися з темними, синім або чорним, кольорами одягу, окулярами, указкою; представниці жіночої статі – з акуратною строєю зачіскою, чоловічої – з вусами чи борідкою, що підкреслювали інтелігентність. Сьогодні ці ознаки зовнішності вже не є визначальними. Особистісні якості представника цієї професії, що в минулому вважалися головними, – строгість, навіть авторитарність, безкомпромісність тощо у зв’язку зі зміною підходів до навчального процесу та позиціонування його учасників сьогодні кваліфікуються радше як мінуси, добрий вчитель – це партнер учня, його наставник і друг. Професійні якості вчителя, що полягають у його відданості справі, педмайстерності, добросовісності, глибоких знаннях, любові до дітей, майстерному володінні словом, що є важливим інструментом у його професійній діяльності тощо, залишилися незмінними, даючи підстави, як колись, так і сьогодні, вести мову про вчителя як майстра своєї справи.

Поняття «вчитель» давно закріпилося в педагогіці, а відповідний концепт – у суспільній свідомості, не вимагаючи пояснень і видаючись цілком очевидним (Кабаченко, 2009: 84). Як відомо, поняття «вчитель» і відповідний концепт не тотожні, останній ширший за змістом, оскільки, з одного боку, містить у собі все, що належить до будови поняття, з іншого боку, і все те, що його робить фактом культури: етимологію, історію, сучасні асоціації, оцінки та інше (Степанов, 2004: 43). Це означає, що концепт «вчитель» об’єктивує не лише відповідну особу в розрізі її професійної діяльності, але й цілу низку образів, асоціацій, оцінок, висновків тощо, які склалися в національній колективній свідомості стосовно представника цієї професії впродовж століть.

Концепт «вчитель» – одна з ділянок концептосфери «освіта». Остання є фрагментом професійної концептуальної картини світу, що відображає суспільно значуще поняття, репрезентуючи концептуальне світобачення носіїв мови щодо складного й багатогранного явища – освіти. Лінгвістичний підхід до дослідження концептів як одиниць, що становлять певну інформаційну цілісність, кваліфікує концепт як структуровану за польовим принципом єдність, яка складається з ядра, базових пластів і периферії. На відміну від ядра, що відображає зміст концепту, периферія «...містить „висновки“ аналізу з різних когнітивних ознак, які утворюють структуру концепту» (Полужин, 2015: 221). На периферії розташоване інтерпретаційне поле, презентоване прислів’ями, приказками, афоризмами, цитатами, крилатими висловами, різножанровими текстами тощо. У концепту «вчитель» воно обширне, оскільки позначуване ним явище часто вербалізується в зазначених одиницях. У кожній із них досліджуваний концепт отримує специфічну репрезентацію, обумовлену законом жанру.

В останні роки спостерігається помітне посилення уваги до освітніх і гуманітарних процесів, що є передумовою для глибокого вивчення проблеми концептуалізації професійної діяльності людини, концептів, що представляють, зокрема, і професійно-педагогічну картину світу. Самі назви осіб за професією теж містять концептуально релевантну інформацію для кожного конкретного етносу, тому вивчення їх вербалізації в одиницях мови й мовлення відображає тенденції сучасної мовознавчої науки, що підтверджує актуальність і своєчасність обраної теми дослідження.

Аналіз досліджень. Концепту «вчитель» неодноразово приділялася увага в наукових розвідках у галузі концептології, які демонструють різний підхід до вивчення цього складного феномену. Комплексні дослідження структурних елементів цього концепту на матеріалі різних видів дискурсу представляють праці російських дослідниць С. Сміслової та О. Заречнової. С. Сміслова висвітлює питання актуалізації понятійної, образної та ціннісної складових частин концепту «вчитель» у російському педагогічному дискурсі на рубежі XIX–XX ст. (Сміслова, 2007). О. Заречнева

ілюструє концепт «учитель» як соціокультурний феномен на матеріалі словників і засобів масової інформації, аналізуючи понятійну, асоціативну, метафоричну та контекстуальну моделі концепту «вчитель» (Заречнева, 2009). Українська дослідниця О. Дзюбенко вивчала проблему мовного експонування епітетів, що сполучаються з концептом «учитель» на матеріалі літературно-художнього дискурсу латинської, англійської та української мов, розкриваючи тим самим емоційно-оцінне забарвлення досліджуваного концепту та простежуючи динаміку його розвитку (Дзюбенко, 2013). Як засіб мовної вербалізації концепту «вчитель» вивчалися й паремії німецької (Палиця, 2018) та російської (Кабаченко, 2009) мов. Окреслений у вищезгаданих наукових розвідках матеріал, на базі якого досліджується актуалізація концепту «вчитель» у мовленні, не вичерпує всього розмаїття засобів його вираження. На сьогодні немає жодної наукової розвідки, що висвітлювала б питання експлікації цього концепту в цитатах, які поряд з різножанровими текстами, пареміями, афоризмами, крилатими висловами тощо презентують його інтерпретаційне поле, що спонукало нас обрати їх матеріалом дослідження цієї наукової розвідки.

Джерельною базою нашого дослідження слугували цитати, отримані з інтернет-ресурсу Aphorismen, Zitate, Sprüche und Gedichte: 949 Zitate und 153 Gedichte mit dem Textinhalt "Lehrer". Взято з <https://www.aphorismen.de/suche?text=Lehrer>.

Мета статті – характеристика інтерпретаційного поля концепту «вчитель» на матеріалі німецькомовних цитат, що належать відомих людям.

Виклад основного матеріалу. Інтерпретаційне поле концепту «вчитель» є обширною ділянкою його структури, змістове насичення якої великою мірою залежить від жанрових особливостей текстів, у яких він об'єктивується. До прикладу, в офіційних документах, наукових, публіцистичних текстах, на думку С. Л. Смилової, учитель позначений позитивними характеристиками, оскільки він перебуває в центрі важливого соціокультурного процесу – освіти. В художніх творах може спостерігатися відхилення від цієї норми (Смилова, 2007: 8). Останнє стосується також паремій, що відображають узагальнений досвід людей у різних сферах їхньої діяльності, містять повчання, настанови, застереження тощо.

Німецькомовні цитати відомих людей досить своєрідно й розмаїто інтерпретують концепт «учитель». Це обумовлено особливістю цитати як жанру, яка є оригінальним, влучним висловлюванням, що експлікує особистий досвід, власні висновки

й позицію авторитетних особистостей стосовно явищ об'єктивної дійсності. Цим відрізняються цитати, наприклад, від паремій. У свідомості кожної людини існує свій образ учителя – доброго й поганого, що складається з низки ознак, які сприяють чи, навпаки, стоять на заваді успішного виконання ним своїх професійних обов'язків. Це, на наш погляд, уможлиблює глибше проникнення в зміст інтерпретаційного поля концепту «вчитель». Багато з досліджуваних цитат мають глибокий смисл, містять глобальні висновки, адже лише з плином часу людина може дати адекватну оцінку вчителю. Цю думку підтверджує цитата: «*Erst sagen uns die Lehrer alles über die Wahrheit, dann sagt uns die Wahrheit alles über die Lehrer*» (Manfred Hinrich). З висоти досвіду та з плином часу з боку відомих особистостей може лунає й конструктивна критика, зокрема й про непоодинокі випадки невідповідності вчителя високим вимогам суспільства, неналежну оцінку праці вчителя з боку держави, невідповідність рівню матеріальної компенсації зусиль, що затрачає вчитель щоденно. Внаслідок цього спостерігається зниження престижу професії вчителя, неповага до її представника, що висвітлюється в досліджуваних німецькомовних цитатах, авторами яких є представники різних культурних епох: «*...wenn einer hat Schule gehalten ungefähr zehen Jahr, so mag er mit gutem Gewissen davon lassen, denn die Arbeit ist zu groß und man hält sie geringe*» (Martin Luther); «*Wenn ein durchschnittlicher Unternehmensberater mehr Ansehen genießt als ein guter Lehrer, dann stimmt etwas nicht in unserer Gesellschaft*» (Annette Schavan); «*Die ganzen Bildungsreformen des letzten halben Jahrhunderts haben wenigstens eins bewirkt, daß Lehrer nicht mehr als solche angesehen werden oder sind*» (Erhard Blanck).

Аналіз репрезентації концепту «вчитель» у німецькомовних цитатах відомих особистостей свідчить про те, що найчастотнішим його лексичним вербалізатором є іменник *Lehrer*. Пряме значення, зафіксоване у лексикографічних джерелах: «*Lehrer* – jmd, der beruflich lehrt, unterrichtet, Inhaber eines Lehramtes, Pädagoge» (Wahrig, 1997: 804), – актуалізується у великій кількості аналізованих нами цитат, наприклад: «*Auch Lehrer waren einst Schüler*» (Walter Ludin); «*Nur der ist ein geborener Lehrer, welcher die Begeisterung seiner Schüler erwecken kann*» (Ernst Julius Hähnel). Інші лексеми-репрезентанти аналізованого концепту, що перебувають із ним у синонімічних зв'язках, характеризуються значно меншою частотністю. Вони теж називають осіб, які передають власні знання іншим, є наставниками для інших людей. Серед них варто виокремити такі лексеми:

Lehrmeister: «Man muß nur solche Lehrmeister wählen, die von unbescholtenem Lebenswandel, untadeligem Charakter und reich an Erfahrung sind; denn die Quelle und der Grund aller Tüchtigkeit ist eine vollendete Erziehung» (Plutarch von Chäronea);

Schulmeister: «Ein Schulmeister muß singen können» (Martin Luther);

Pädagoge: «Was oft dem strengsten Pädagogen nicht gelingt, gelingt oft der Liebe mit Leichtigkeit» (Unbekannt);

Professor: «Manche Professoren sind Menschen, die müde und unvorbereitet in überfüllten Hörsälen davon träumen, wie ihr sattes Salär die Drittwohnung an der Dordogne ab nächsten März finanziert» (Christa Schyboll);

Ausbilder: «Ausbilder sind für die Ausbildung ausgebildete Mitarbeiter, die vom Auszubildenden beauftragt sind, Auszubildende auszubilden» (Unbekannt);

Wissenschaftler: «Man muss darauf sehen, ob diese Leute [Wissenschaftler] die Tugend lehren oder nicht. Lehren sie dieselbe nicht, so verhelfen sie uns auch nicht dazu. Lehren sie dieselbe, so sind sie Philosophen» (Lucius Annaeus Seneca).

У низці випадків концепт «учитель» вербалізується не прямо, за допомогою відповідного іменника, а відносним займенником, виражаючи таким чином неозначену особовість, що, на наш погляд, має на меті підкреслити неповагу чи просто негативне чи іронічне ставлення до представників цієї професії, наприклад: «Der muss viel wissen, der andere lehren soll, mit wenig Wissen weise zu sein» (Immanuel Kant).

У німецькомовних цитатах відомих особистостей інтерпретаційне поле концепту «вчитель» формують дві групи ознак: особистісні риси вчителя та професійні риси вчителя. Зупинимось детальніше на особливостях їхньої інтерпретації в досліджуваних одиницях.

Відомі особистості, глибоко усвідомлюючи роль і місію вчителя в суспільстві, концентруються на його особистісних якостях, кваліфікуючи їх не просто як риси характеру, а чесноти, тобто властивості, що лежать в основі моральних законів. Для вчителя персональними чеснотами, на думку авторів цитат, є низка таких якостей:

а) пильність, послідовність, акуратність, справедливість, які є запорукою поваги до вчителя з боку учня, наприклад: «Die vier Kardinaltugenden eines Lehrers, welcher gute Disziplin halten will, scheinen mir zu sein: Wachsamkeit, Ordnungssinn, Konsequenz und Gerechtigkeit» (Wilhelm Jakob Georg Curtmann);

б) любов і гарний настрій: «Die Hauptsumme aller Lehrertugenden ist Liebe und frohe Laune.

Wenn ich's sonst nicht wüßte, wie Seele auf Seele so stark wirkt, so würde ich das in meiner Schule lernen. Wenn ich so recht froh in dieselbe komme, so sind die Kinder Engel und es geht alles herrlich» (Johann Michael Sailer).

На думку відомих людей, учитель в ідеалі повинен поєднувати в собі бездоганну за своїми якостями особистість з високим професіоналізмом. Нами виокремлено низку концептуальних ознак, що проєктуються у сферу особистісних якостей, однак у розрізі професії вчителя отримують додаткові ознаки, наприклад:

а) терпіння. Ця концептуальна ознака на матеріалі цитат отримує особливу презентацію через поєднання з іншою концептуальною ознакою – твердістю характеру. Це поєднання дає можливість інтерпретувати її таким чином: терплячість учителя повинна поєднуватися з твердістю характеру, що ілюструє така цитата: «Geduld des Lehrers muß mit Festigkeit im Bunde sein. Ohne erstere würde unsere Jugend zu viel vom Lehrer, ohne letztere der Lehrer zu viel von der Jugend leiden müssen» (Lorenz Kellner);

б) серйозність. У цитатах, що містять концепт «учитель», окреслена концептуальна ознака інтерпретується як обов'язок учителя серйозно сприймати дитину й усе, що її стосується, наприклад: «Wer von Grund aus Lehrer ist, nimmt alle Dinge nur in Bezug auf seine Schüler ernst, – sogar sich selbst» (Friedrich Wilhelm Nietzsche);

б) багатогранність. Ця риса імплікує ідею про те, що вчитель має бути всебічною особистістю, яка орієнтується в усьому: «Altes üben, und Neues kennen. Dann kann man als Lehrer gelten» (Konfuzius); «Nur wer vielseitig aufzuklären vermag, der kann ein Lehrer sein» (Li Gi);

в) цілеспрямованість. У цитатах про вчителя ця риса означає не просте вміння окреслити мету, але й передбачити шляхи її досягнення й результат, що ілюструє цитата: «Wer unterrichten will, muß das Ziel, zu dem er die Schüler führen will, kennen und Weg ganz überschauen, um dahin zu gelangen» (Wilhelm von Türk);

г) любов до книги. У досліджуваних одиницях це не просте читання, а вміння захопити прочитаним і учня, наприклад: «Wenn ein Lehrer immer weiter lehrt und lernt; wenn er das Gelesene sogleich zu einem Gelehrten vor Schülern machen kann: so muß ihn jedes neue Buch unendlich heben, weil er damit andere hebt und die erkaufte Gewinne für kräftige Eroberungen ansieht» (Jean Paul);

г) самовіддача. Ця концептуальна ознака імплікує зусилля, старанність, прив'язаність учителя до справи: «Die Lehrer müssen sich mehr Mühe geben

mit dem Unterrichten der jungen Leute und darauf mehr Fleiß wenden und mit wahrem Attachement der Sache sich widmen; dafür werden sie bezahlet, und wenn sie das nicht genügend tun und nicht ordentlich in den Sachen sind und die jungen Leute negligieren, so muß man ihnen auf die Finger klopfen, daß sie besser attent werden» (Friedrich II., der Große).

Найголовніша місія вчителя полягає в трансляції знань, тому видається цілком логічною наявність цитат, у яких акцентується увага на одній із важливих професійних рис учителя – компетентності. Концептуальна ознака «компетентність» у зв'язку з цим посідає важливе місце в структурі концепту «вчитель». На матеріалі цитат учитель не просто мусить знаннями володіти – ці знання повинні мати надзвичайну силу, щоб облагороджувати душу дитини: *«Des Lehrers schönstes Vorrecht ist, daß er nicht nur durch sein Wissen, auch durch seine Persönlichkeit die Seelen der nächsten Generation adelt»* (Gustav Freytag). Очевидно, що не всі вчителі, що траплялися на шляху відомих людей, відповідають цій високій вимозі, що засвідчує низка цитат, у яких учитель критикується за брак знань і вмінь: *«Die Klugheit der Lehrer besteht zum größten Teil aus der Unwissenheit der Schüler»* (Unbekannt); *«Es ist nichts schrecklicher als ein Lehrer, der nicht mehr weiß, als die Schüler allenfalls wissen sollen. Wer andere lehren will, kann wohl oft das Beste verschweigen, was er weiß, aber er darf nicht halbwissend sein»* (Johann Wolfgang von Goethe). Інколи в цитатах такого плану є протиставлення, що виражають кількісну градацію, використання якої має на меті особливе акцентування на результаті, який може спричинити некомпетентність учителя, наприклад: *«Je weniger der Lehrer zustande zu bringen weiß, desto mehr verschärft er die Hausaufgaben»* (Wilhelm Jakob Georg Curtmann). В одній із таких цитат невідомий автор з гумором дає визначення професії вчителя, деякі представники якої отримують гроші за те, що мало знають: *«Ein Lehrer ist jemand der auch nicht viel weiß; aber dafür bezahlt wird»* (Unbekannt).

Окрім вимоги компетентності, досліджувані одиниці містять також певні вказівки для вчителя стосовно різних аспектів його професійної діяльності, що, на думку авторів цитат, зробить її більш ефективною. У них вказується на певні вміння, професійні навички, професійну поведінку, а саме:

а) уміння доступно пояснити: *«Siehst du einen Schüler, der sein Thema so schwer bewältigt wie Stahl, so kommt dieses wahrscheinlich daher, das ihn sein Lehrer nicht freundlich, klar und richtig unterweist»* (Talmud);

б) уміння зацікавити: *«Nur der ist ein geborener Lehrer, welcher die Begeisterung seiner Schüler erwecken kann»* (Ernst Julius Hähnel);

в) уміння розвивати самостійність мислення: *«Die schwierigste Aufgabe eines Lehrers ist es nicht, Wissen zu vermitteln, sondern zu eigenständigem Denken zu befähigen»* (Wolfgang Dietrich Griese);

г) уміння наочно пояснювати: *«Ein guter Lehrer macht mit Beispielen Schule»* (Rupert Schütz bach);

ґ) уміння взаємодіяти: *«Das Verhältnis des wahren Lehrers zum Schüler ist ein innerliches, ein geheimnisvolles, ein unmittelbares von Seele zu Seele. Sie tauschen die Seelen gegeneinander aus»* (Adolph Diesterweg).

Відомі люди з огляду на власний авторитет і досвід у своїх висловлюваннях теж виражають критичні думки щодо окремих аспектів професійної діяльності вчителя. Професія вчителя «обросла» певними стереотипами: наприклад, учитель вважає, що завжди має рацію, він любить повчати й у тих ситуаціях, у яких недоцільно це робити, тощо. У зв'язку з цим серед досліджуваних є цитати, які містять певні застереження щодо таких проявів. Наприклад, учитель повинен:

а) навчати ненав'язливо: *«Ein Hauptzug aller Pädagogik: unbemerkt führen»* (Christian Morgenstern);

б) не зловживати повчаннями: *«Jeder Lehrer muss lernen mit dem Lehren aufzuhören, wenn es Zeit ist. Das ist eine schwere Kunst»* (B. Brecht);

в) не вважати себе останньою інстанцією: *«Was der Lehrer in der Schule meint, stimmt tatsächlich. Zumindest immer für ihn»* (Martin Gerhard Reisenberg).

Висновки. Німецькомовні цитати, що містять концепт «вчитель», є репрезентативними одиницями його інтерпретаційного поля, оскільки цитата в короткій формі експлікує думки, висновки окремих людей, даючи змогу розкрити нові грані досліджуваного концепту. Найчастотнішими актуалізаторами концепту «вчитель» є лексичні одиниці *Lehrer, Lehrmeister, Schulmeister, Pädagoge, Ausbilder, Wissenschaftler*. У досліджуваних цитатах дві групи ознак концепту «вчитель» – особистісні й професійні риси – отримують своєрідну інтерпретацію, що забезпечується особливістю цитати, автори якої володіють великим досвідом, життєвим і професійним, досягнули успіху в певних сферах діяльності. Завдяки поєднанню концептуальних ознак відбувається модифікація та специфікація змісту. Концептуальну ознаку «особистісні риси вчителя» на матеріалі цитат формують такі складники, що, на думку авторів, у проєкції на професійну діяльність учителя

повинні бути базовими: «пильність», «послідовність», «акуратність», «справедливість», «любов» і «гарний настрій». Концептуальна ознака «терпіння» у цитатах вербалізується через поєднання з концептуальною ознакою «твердість характеру»; «серйозність» розглядається крізь призму дитини; «цілеспрямованість» включає такі додаткові ознаки, як «спосіб» і «результат»; «любов до книги» розкриває не лише любов до читання, але й уміння захопити прочитаним дітей. Група ознак «професійні риси вчителя» інтерпретується через різного роду вміння: «доступно пояснити», «зацікавити», «розвивати самостійність мислення», «наочно пояснювати» та «взаємодіяти». Деякі цитати акцентують увагу на вадах і зловживаннях з боку вчителя, однак кількість таких прикладів

незначна. На думку відомих особистостей, учитель має навчати ненав'язливо, не зловживати повчаннями й не повинен вважати себе останньою інстанцією. Таким чином, через поєднання концептуальні ознаки отримують глибшу інтерпретацію, що дало змогу доповнити інтерпретаційне поле концепту «вчитель» додатковим змістом.

Концепт «учитель» – складне, багатоаспектне утворення, інтерпретаційне поле якого містить, крім цитат, ще низку предикативних одиниць, зокрема паремії, афоризми, крилаті вислови тощо, дослідження яких може суттєво розширити потенціал його інтерпретаційного поля. З огляду на зростання інтересу до освітнього процесу й до його учасників аналогічному дослідженню може бути підданий концепт «учень» на матеріалі вказаних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюбенко О. М. Динаміка розвитку концепту «учитель» (на матеріалі епітетів літературно-художнього дискурсу латинської, англійської та української мов). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_56.
2. Заречнева Е. Н. Социокультурный концепт «учитель»: когнитивно-дискурсивное исследование : дис. ... канд. филол. наук ; Алтайский государственный университет. Барнаул, 2009. 214 с.
3. Кабаченко Е. Г. Концепт «учитель» и «ученик» в сознании современных педагогов (образный компонент). *Лингвокультурология*, 2009. № 3. С. 83–91.
4. Палиця Г. С. Концепт «учасник процесу виховання» в розрізі німецьких, українських і російських паремій. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1). С. 127–131.
5. Полужин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*, 2015. № 4. С. 21–22.
6. Смыслова С. Л. Концепт «учитель» в русском педагогическом дискурсе рубежа XIX–XX веков : автореф. дис. ... канд. филол. наук ; Тюменский государственный университет. Тюмень, 2007. 23 с.
7. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры. Москва : Академический Проект, 2002. 991 с.
8. Wahrig-Burfield R. (Ed.). *Deutsches Wörterbuch*. Güttesloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1997. 1420 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Aphorismen, Zitate, Sprüche und Gedichte : 949 Zitate und 153 Gedichte mit dem Textinhalt “Lehrer”. Zugriffsmodus <https://www.aphorismen.de/suche?text=Lehrer>.

REFERENCES

1. Dziubenko O. M. Dynamika rozvytku kontseptu uchytel' (na materialy epitetiv literaturno-khudozhn'oho dyskursu latyns'koi, anhlijs'koi ta ukrains'koi mov) [Dynamics of the concept teacher development (based on epithets of literary and artistic discourse in Latin, English and Ukrainian)]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_56 [in Ukrainian].
2. Zarechneva E. N. Sotsyokul'turnyj kontsept “uchitel'”: kognitivno-diskursivnoe issledovanie [Sociocultural concept “teacher”: cognitive-discursive research]. (Diss. kand. filol. nauk). Altajskij gosudarstvennyj universitet, Barnaul, 2009. 214 p. [in Russian].
3. Kabachenko E. H. Kontsept “uchitel'” i “uchenik” v soznanii sovremennykh pedagogov (obraznyj komponent) [The concept “teacher” and “student” in the minds of modern educators (figurative component)]. *Lingvokul'turologiya*, 2009. 3. Pp. 83–91 [in Russian].
4. Palytsia H. S. Kontsept *uchasnyk protsesu vykhovannia* v rozrizi nimets'kykh, ukrains'kykh i rosij's'kykh paremyj [The concept *participant in the educational process* in German, Ukrainian and Russian paremyas]. *Molodyj vchenyj*, 2018. 3.1 (55.1). Pp. 127–131 [in Ukrainian].
5. Poliuzhyn M. Poniattia, kontsept ta joho struktura [Notion concept and its structure]. *Naukovyj visnyk Shchidnoievropejs'koho natsional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serija : Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 2015. 4. Pp. 21–22 [in Ukrainian].
6. Smyslova S. L. Kontsept “uchitel'” v russkom pedagogicheskom diskurse rubezha XIX–XX vekov [The concept “teacher” in Russian pedagogical discourse at the turn of the XIX–XX centuries]. (Avtoref. diss. kand. filol. nauk). Tiumenskij gosudarstvennyj universitet, Tiumen', 2007. 23 p. [in Russian].
7. Stepanov Yu. S. Konstanty: Slovar' russkoj kul'tury [Constants: Dictionary of Russian Culture]. Moskva: Akademicheskij Proekt, 2002. 991 p. [in Russian].
8. Wahrig-Burfield R. (Ed.). *Deutsches Wörterbuch*. Güttesloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1997. 1420 p. [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

9. Aphorismen, Zitate, Sprüche und Gedichte: 949 Zitate und 153 Gedichte mit dem Textinhalt “Lehrer”. Retrieved from <https://www.aphorismen.de/suche?text=Lehrer> [in German].